

UDK 339.13+637(497.5)

Prethodno priopćenje

Mr. sc. Lončarić Ružica
Dr. sc. Krunoslav Zmaić*

UTJECAJ LIBERALIZACIJE NA TRŽIŠTE STOČARSKIH PROIZVODA

Ulaskom u Svjetsku trgovinsku organizaciju Republika Hrvatska je dokazala spremnost za izazove liberalizacije i globalizacije svjetskoga tržišta. Ovom je koraku prethodilo i potpisivanju drugih značajnih dokumenata za uključenje u europski integracijski proces, kao što je Pakt o stabilizaciji u istočnoj Europi, Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju EU i RH, službeno priključenje CEFTA-i, te službena prijava za članstvo u EU, koji na provođenje određenih reformi i prilagodbu u političkome, gospodarskom i pravnom smislu. Kako se hrvatska poljoprivreda, pogotovo grana stočarstva, od osamostaljenja i prihvaćanja tržišnog sustava gospodarenja, nalazi u velikoj krizi, u radu se analizira položaj stočarstva s obzirom na uvjete proizvodnje i brojno stanje stoke, tržište stočarskih proizvoda uz pomoć dinamičke raščlambe sustava proizvodnje stočarskih proizvoda, te se daju prognoze na koji će se način odvijati adaptacija stočarstva u uvjetima EU s obzirom na konkurentnost naših stočarskih proizvoda u europskom okruženju te s obzirom na liberalizacijske obveze. Rezultati analizirani u radu

pokazuju kako je hrvatska proizvodnja i tržište stočarskih proizvoda u dubokoj krizi, te da bi bilo potrebno poduzeti niz tržišno-cjenovnih mjera agrarne politike koje bi uredilo navedeno tržište s obzirom na obveze i pravila o liberalizaciji trgovine unutar europskog tržišta.

UVOD

Od svog osamostaljenja Republika Hrvatska se deklarirala za model otvorenog tržišnoga gospodarstva i uključanja u europski integracijski proces, te je pokrenula proces tranzicije koji se zasniva na privatizaciji vlasništva, uvođenju tržišnoga, pravnog i institucionalnog sustava, zaoštavanju financijske discipline, liberalizaciji trgovine i tržišne makroekonomske politike. S obzirom na malo unutarnje tržište i gubitak tradicionalnih tržišta, gospodarski se razvoj Republike Hrvatske ogleda u izvoznim orijentaciji u kojoj poljoprivreda preko svojih primarnih i sekundarnih proizvoda ima značajnu ulogu. Stočarstvo predstavlja strategijsku granu unapređenja i razvoja poljoprivredne proizvodnje, te je njegovo značenje višestruko, s obzirom da zauzima veoma značajno mjesto u strukturi vrijednosti proizvodnog bogatstva poljoprivrede i ukupnoga nacionalnog bogatstva. Općepoznata je činjenica kako se s razvojem gospodarskih snaga mijenja relativan značaj gospodarskih djelatnosti u oblikovanju bruto domaćeg proizvoda, te kako se na višem stupnju razvijenosti gospodarskih snaga smanjuje relativni udjel poljoprivrede u formiranju bruto domaćeg proizvoda, dok u stvaranju domaćeg proizvoda poljoprivrede raste udjel stočarstva.

1. UVJETI PROIZVODNJE I BROJNO STANJE STOKE

Republika Hrvatska ima prirodne uvjete i druge neophodne potencijale, kako za ratarstvu, tako i stočarsku proizvodnju između kojih postoji međuovisnost. Stočarska se proizvodnja karakteri-

* Poljoprivredni fakultet u Osijeku

zira kao visoko diverzificirana proizvodnja, a da bi se odvijala, neophodan je kvalitetan reprodukcijski materijal, osiguranje kvalitetne stočne hrane, mogućnost korištenja pašnjaka, poglavito kod slobodnog sustava uzgoja, te kvalitetan smještaj stoke. Međutim, osim nabrojanih uvjeta, neophodna je za razvoj kvalitetne stočarske proizvodnje suvremena tehnologija uzgoja, te zootehnički uvjeti držanja stoke.

Brojno stanje stoke jedna je od komponenti oblikovanja ukupne stočarske proizvodnje, čiji je značaj naročito izražen u uvjetima slabije razvijenog stočarstva, odnosno ekstenzivnog razvoja u kojem se nalazi i Republika Hrvatska s niskom proizvodnošću stoke. Govedarstvo kao najznačajnija grana stočarstva u ukupnoj vrijednosti stočarske proizvodnje sudjeluje 45% (SLJH, 2003.) i najveći je dio te proizvodnje smješten na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima.

Tablica 1. Pokazatelji brojnosti goveda u Republici Hrvatskoj

Razdoblja	Parametri				Udjel na OPG	ø Stope rasta
	x	X _{min}	X _{max}	s		
1986.-1989.	858.000	823.000	885.000	30,30	77,69	-2,39
1990.-1993.	692.000	589.000	830.000	121,5	77,76	-10,79
1994.-1997.	481.000	451.000	519.000	31,16	85,66	-4,57
1998.-2003.	434.000	427.000	443.000	7,54	88,65	-1,14

Izvor: SLJH, 1993., 2003.: 215., 233.

Napomena: parametre, udjel i stope rasta (pada) izračunali autori ovoga rada.

Broj goveda u razdoblju 1986.-2003. godine kreće se između 885 i 428 tisuća goveda godišnje s izraženom tendencijom variranja po pojedinim godinama. Kroz cjelokupno promatrano razdoblje broj goveda pokazuje tendenciju pada po prosječnoj godišnjoj stopi od 10,79 do 1,14%. Najveća stopa pada broja goveda zabilježena je tijekom Domovinskog rata, ali je daljnji pad broja goveda nastavljen i nakon toga, iako po manjoj stopi. U pro

matranom sedamnaestogodišnjem razdoblju ostvaren je pad broja krava i steonih junica po godišnjoj stopi pada od 3,83%, a najveći pad, kao i za ukupan broj goveda, ostvaren je u razdoblju 1990.-1993. godine po prosječnoj godišnjoj stopi od 9,05%. Udjel krava i steonih junica u ukupnom broju goveda je povećan sa 57,11% na 67,21%, odnosno za 10,1%.

Broj svinja (tablica 2.) u promatranom sedamnaestogodišnjem razdoblju u stalnom je padu izraženim variranjem po godinama. Broj svinja je smanjen s 1.705 tisuća grla u 1986. godini na 1.233 tisuće grla u 2003. godini, odnosno za 27,68%.

Tablica 2. Pokazatelji brojnosti svinja u Republici Hrvatskoj od 1986. do 2003. godine

(000)

Kategorije	Parametri				ø Stope rasta
	x	X _{min}	X _{max}	s	
Svinje	1.422	1.166	1.856	255,04	-2,27
Prasad	1.107	898	1.450	178,7	-0,97
Svinje preko 6 mj.	107	82	159	20,69	-2,21
Krmače i nazimice	204	176	247	26,75	-1,88
Nerastovi	5	4	7	0,86	1,30

Izvor: SLJH, 1993., 2003.: 216., 234..

Napomena: parametre i stope rasta (pada) izračunali autori ovoga rada.

Istovremeno je broj nerastova u 2003. godini veći za 20% u odnosu na 1986. godinu, čime se nije povećao broj prasadi jer broj krmača i nazimica bilježi prosječnu godišnju stopu pada od 1,88%, kao i broj prasadi 0,97%. Za razliku od negativnoga kretanja broja goveda po prosječnoj godišnjoj stopi od 5,04%, broj svinja u istome promatranom razdoblju smanjena je po stopi od 2,27%. Visoki stupanj varijacije posljedica je konjunktive svinjskog mesa, te izrazitog smanjenja broja svinja. Udjel krmača i nazimica u ukupnom broju svinja prosječno se kreće oko 14,13%. Broj ovaca stalno je u padu te je u 2003. godini u odnosu na 1986. godine manje za 33,61%. Istovremeno broj ovaca za priplod smanjen je za 30,6%. Prosječna godišnja stopa smanjenja ukupnog broja ovaca u razdoblju 1986.-2003. godine iznosi 2,87%. Udjel ovaca za priplod u ukupnom broju ovaca iznosi prosječno oko 73,63%, te je relativno stabilan.

2. TRŽIŠTE STOČARSKIH PROIZVODA

Sustav proizvodnje stočarskih proizvoda mora se prilagoditi brojnim kvantitativnim i kvalitativnim promjenama okruženja, a kako bi to prilagodavanje bilo uspješno, neophodno je poznavati tržište. Tržište stočarskih proizvoda u sustavu općeg tržišta zauzima posebno mjesto, iako i na tom tržištu djeluju isti tržišni činitelji kao i drugim tržištima, ali zbog specifičnosti procesa proizvodnje u poljoprivredi, tržišni činitelji djeluju drugačije nego na ostalim tržištima. Određivanje osnovnog obilježja tržišnog sustava i njegova značaja osnovna su polazišta za uspješno funkcioniranje poljoprivrednih gospodarstava.

Tablica 3. Dinamika proizvodnje značajnijih poljoprivrednih proizvoda u Republici Hrvatskoj i udjel tržišnosti 1990.-2003. godine

Proizvodi	Proizvodnja	Otkup	Tržnost u %	
			1990.	2003.
Goveda, t	-7,11	4,50	5,9	8,5
Svinje, t	-2,67	-1,68	5,13	4,2
Mlijeko, mil. (l)	-4,36	7,12	22,5	64,6
Jaja, mil. (kom.)	-3,02	-0,86	18,7	22,8

Izvor: *SLJH*, 1993., 2003.: 181.-188., 318. i 225.-244.

Navedeni podaci ukazuju na tendenciju pada proizvodnje stočarskih proizvoda u promatranome razdoblju po prosječnoj godišnjoj stopi od 2,67 do 7,11%, što je izrazito nepovoljno, a uvjetovano je prelaskom na tržišni način gospodarenja, neučinkovitim korištenjem raspoloživih resursa, sporijim obrtajem kapitala, padom proizvodnosti rada, te nedovoljno jasno definiranim strateškim i razvojnim ciljevima, čija realizacija nije bila podržana odgovarajućim gospodarskim i institucionalnim rješenjima. Pad stočarske proizvodnje, pa samim time i ponude, uz sve navedene činitelje utjecao je na smanjenje konkurentnosti na svjetskom tržištu, odnosno kretanja na domaćem i svjetskom tržištu stočarskih proizvoda ne idu u prilog povećanju proizvodnje u Republici Hrvatskoj. S druge strane analiza otkupa stočarskih proizvoda ima pozitivnu prosječnu godišnju stopu za goveda i mlijeko 4,5 – 7,12%. Tržnost u Republici Hrvatskoj pokazuje stalan pad od 1988. godine uz velika

odstupanja, a tek se u posljednjim godinama uočava znatan porast tržišnosti. Bez obzira na povećanje tržišnosti 1995.-2003. godine, njezin udjel relativno je nizak i iznosi za analizirane stočarske proizvode u prosjeku 25,1%. Iako u promatranom razdoblju tržišnost stočarskih proizvoda pokazuje brži porast, uz manji tempo rasta ukupne proizvodnje, do povećanja je tržišnosti poljoprivrednih proizvoda došlo zbog smanjenja prirodne potrošnje na selima. To pak znači kako otkupne cijene poljoprivrednih proizvoda, uključujući i subvencije, nisu toliko stimulirale poljoprivredne proizvođače na povećanje proizvodnje, koliko na smanjenje auto-konzuma.

Kretanje brojnog stanja stoke po vrstama uvjetovano je nizom činitelja od kojih su najznačajniji: mogućnost plasmata, ukupna proizvodnja stočne hrane, proizvodnja industrije stočne hrane, odnos cijena stočnih proizvoda i hrane, dužina ciklusa reprodukcije, izgrađenost i potrebe prerađivačkih

kapaciteta i drugo. Dug proces reprodukcije u govedarskoj proizvodnji, nemogućnost plasmana mesa potkraj devedesetih godina (kravlje ludilo), smanjenje tržišta i socioekonomske strukture stanovništva, te nedovoljno stimulirane ekonomske mjere agrarne politike za proizvodnja mlijeka i

mesa, neposredno su utjecale na pad broja goveda. Nasuprot govedarskoj proizvodnji, razvoj industrijske proizvodnje stočne hrane, stalne potrebe prerađivačkih kapaciteta, mogućnosti plasmana, kraći reprodukcijski ciklus utjecali su na manji pad broja svinja i peradi.

Tablica 4. Promjene opsega proizvodnje stočarskih proizvoda od 1986. do 2003. godine u Republici Hrvatskoj

Obilježja	Prosječna vrijednost pojave	Interval varijacije		Parametri ¹			
		X _{min}	X _{max}	s	R ²	F	Ø Stope rasta
Prirast u (000) tona							
Goveda	90,27	54	144	33,17	0,82	60,35	-5,05
Svinja	202,87	163	271	40,87	0,68	28,27	-2,55
Ovaca	8,73	5	13	2,60	0,26	4,55	-0,75
Peradi	98,07	67	120	18,96	0,28	5,00	-0,76
Proizvodi u (000)							
Mlijeko (l)	748,87	588	1013	171,2	0,77	45,33	-3,17
Vuna (t)	536,87	351	764	151,2	0,71	31,13	-3,16
Jaja (kom.)	914,33	804	1096	109,4	0,78	46,47	-1,74
Med (t)	947,8	627	1398	236,2	0,60	19,40	3,39

Izvor: SLJH, 1993. i 2003.: 223., 240.

Napomena: prosječnu vrijednost, interval varijacije i parametre izračunali autori ovoga rada.

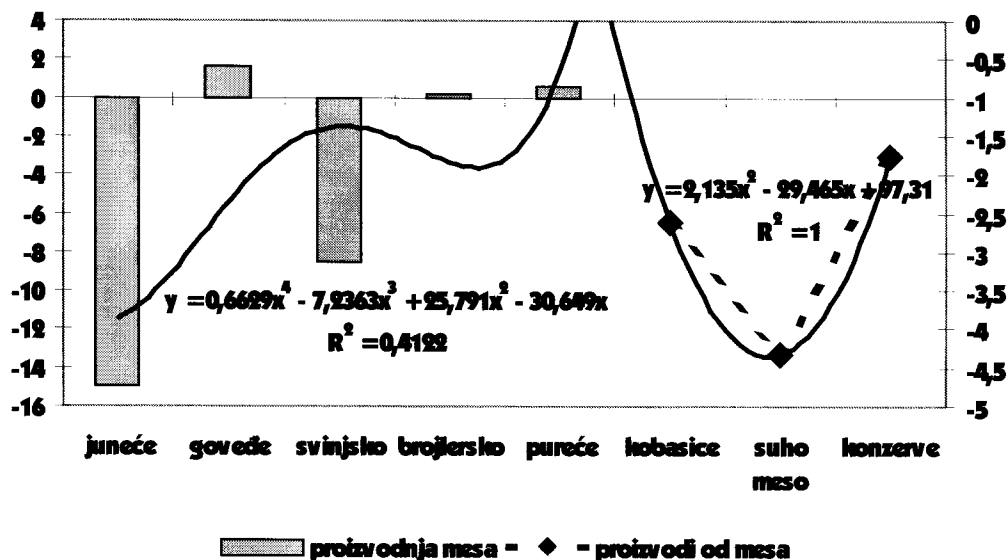
Ukupan prirast stoke u živoj mjeri je u 2003. godini manji za 1,5 puta u odnosu na 1986. godinu. Prosječno godišnje smanjenje opsega proizvodnje prirasta je ostvareno po stopi od 2,62%. Najveći pad prirasta je kod goveda po prosječnoj stopi 5,05%, a najmanji kod ovaca od 0,75%. Proizvodnja kravlje mlijeka, u promatranom razdoblju, ostvarila je manji pad u odnosu na proizvodnju prirasta goveda, te je pala po stopi od 3,17%. Najmanji prosječni godišnji pad je u proizvodnji jaja 1,74%, dok je proizvodnja meda jedini stočarski proizvod čije opseg proizvodnje povećan po prosječnoj godišnjoj stopi od 3,39% (tablica 4.). Međutim, *Grahovac (2000.)* je u svom istraživanju (1955.-1997.) zaključio da proizvodnja finalnih stočarskih proizvoda bilježi stalan rast, a to objašnjava rastom domaće potražnje i mogućnošću plasmana ovih proizvoda u izvozu. Također je zabilježeno da je finalna stočarska proizvodnja povećana po prosječnoj godišnjoj stopi od 1,42%, što je manji rast od ukupne finalne poljoprivrede (1,7%) i biljne proizvodnje (1,57%). Autor zaključuje kako je pad stočarske proizvodnje

rezultat smanjenja stočnog fonda i proizvodnosti po grlu, a to je rezultat neadekvatnih zootehničkih, ekonomskih i drugih mjera, koji su utjecali na pad finalne stočarske proizvodnje u odnosu na ukupnu poljoprivrednu i biljnu proizvodnju.

Proizvodnja mesa, i to poglavito junećeg, ima najveći pad od 47,36%, odnosno po prosječnoj godišnjoj stopi od 14,93%, kao posljedica zabrane izvoza žive junadi (slinavka i šap, kravlje ludilo), te svinjskog mesa (stopa -8,51%). Takav trend posljedica je rata (pad plotkinja), enormnog uvoza, slabog izvoza, te smanjene potrošnje navedenih vrsta mesa. Pozitivan trend zabilježen je kod proizvodnje govedeg, brojlerskog i purećeg mesa od 0,6 do 6,5% (prosječna godišnja stopa od 0,14 do 1,58%).

¹ Parametri predstavljaju: s – standardna devijacija, R² – koeficijent determinacije, F – distribucija, izračunati prema Šošić i Serdar (1992.:149.-154.).

Grafikon 1. Dinamika kretanja proizvodnje mesa i proizvoda od mesa u razdoblju od 1995. do 2003. godine

Proizvodnja proizvoda od mesa, također, pokazuje trend pada po prosječnoj godišnjoj stopi od 1,77 do 2,62%. Razlozi ovakva pada proizlaže kao posljedica smanjenja domaće proizvodnje stoke, niske zaštite domaće proizvodnje carinama i prelevmanima, te nedovoljno jasno definiranog pravca razvoja klaoničko-mesoprerađivačke industrije, što je uvjetovalo veliki uvoz mesa i proizvoda od mesa.

Zbog niskoga životnog standarda i visokih cijena prehrambenih proizvoda, za mnoge jestajbe nedostupna kupovina osnovnih životnih namirnica.

Tijekom 2000. godine potrošnja mesa u zemljama EU u prosjeku je iznosila 87,9 kg/p/c godišnje, a kod nas je prosjek 45 kilograma (tablica 5.). Kako bi se zaustavili negativni trendovi i proizvodnja uskladila s kretanjima stočarske proizvodnje u svijetu i Europi, neophodno je intenzivirati razvoj stočarstva i osigurati adekvatnu podršku ekonomskim mjerama agrarne politike kako bi ta vrsta proizvodnje bila konkurentna na domaćem i međunarodnom tržištu. Za to je bitno utvrditi odgovarajuće paritete cijena, stabilizirati cijene inputa i gotovih proizvoda, te ih poštitvati u praksi.

Tablica 5. Utrošene količine mesa i prerađevina u kućanstvima

Vrste mesa i prerađevina	Utrošene količine (kg)			Indeks 2000/1991
	1991.	1998.	2000.	
Govedina	9,07	8,42	9,89	109,1
Teletina	2,36	3,17	2,24	95,0
Svinjetina	15,74	13,45	14,5	92,12
Ovčetina, janjetina i puretina	0,60	0,63	0,63	105,0
Meso peradi	18,54	17,78	19,7	106,3
Divljač i meso kunića	0,51	0,43	0,50	98,0
UKUPNO	46,82	43,88	47,46	101,4
Sušeno dimljeno meso	15,98	12,51	16,07	100,6
Konzervirano i prerađeno meso	0,77	2,37	0,71	92,21
SVEUKUPNO	63,57	58,76	64,24	101,1

Izvor: Kralik i dr., 2002: 135.

U svijetu raste ukupna proizvodnja mesa, u kojoj dominira svinjsko meso, a najbrži je rast u posljednjem desetljeću kod proizvodnje peradarskog mesa. Naime, sve su prognoze kako će se ovakvi trendovi i nastaviti. U Europi zbog pojave bolesti kravljeg ludila, svinjske kuge i nekih epidemija kod peradi, ukupna je proizvodnja mesa u opadanju, uz izuzetak peradarskog mesa. U zemljama koje okružuju Republiku Hrvatsku proizvodnja pada. Tako je na primjer, u Bosni i Hercegovini proizvodnja mesa smanjena 60%, u Makedoniji 50%, u Rumuniji 20%. Realna perspektiva za poboljšanje stanja u stočarstvu Republike Hrvatske postoji i može se očekivati kako će se u Republika Hrvatska, uz adekvatne ekonomske mjere agrarne politike i jasne razvojne koncepte, već 2005. godine izvoziti značajne količine mesa i povećati potrošnju mesa po stanovniku.

3. PRILAGODBA STOČARSTVA UVJETIMA EU

Republika Hrvatska je ulaskom u Svjetsku trgovinsku organizaciju dokazala spremnost izazovima liberalizacije i globalizacije svjetskog tržišta. Ovaj je korak prethodio i potpisivanju drugih značajnih dokumenata za uključanje u europski integracijski proces, kao što je Pakt o stabilizaciji u istočnoj

Europi, Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju EU i RH, službeno priključenje CEFTA-i, te službena prijava za članstvo u EU. Članstvo u ovim integracijama, odnosno prihvaćanje ovih dokumenata nije samo deklarativnog karaktera, jer se Republika Hrvatska time obvezala za određene reforme i prilagodbe u političkome, gospodarskom i pravnom smislu.

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju potpisan je u listopadu 2001., a stupit će na snagu nakon ratifikacije u parlamentima svih zemalja članica. Do stupanja na snagu Sporazuma primjenjuje se onaj njegov dio koji se odnosi na slobodno kretanje roba odnosno uspostavljanje zone slobodne trgovine (Privremeni sporazum). U vanjskotrgovinskoj razmjeni poljoprivredno-prehrambenim proizvodima Republika Hrvatska ima bescarinski pristup tržištu EU za sve poljoprivredno-prehrambene proizvode, osim za živa goveda i goveđe meso, vino i neke riblje proizvode, za koje su utvrđene carinske povlastice. Najčešće je riječ o smanjenju carina, kojim je obuhvaćeno oko 28% proizvoda, a u okviru kvota je obuhvaćeno oko 42% ukupnog uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda. Carinske su kvote utvrđene unutar "dodataka" (IV d, IV e, IV f, V a, V b) na MFN osnovi, što znači da je svima omogućen jednak pristup.

Tablica 6. Dinamika smanjenja carina unutar količinskih ograničenja (kvota) za uvoz proizvoda iz EU u Republiku Hrvatsku

Dodatak	2002.	2003.	2004.	2005.	1.1.2006
IV d	80%	60%	40%	20%	ukida se
IV e	90%	80%	70%	60%	50%
IV f	90%	80%	70%	60%	50%
V a	80%	70%	60%	50%	ukida se
V b	80%	70%	60%	50%	ukida se

Izvor: *Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između RH i EU, 2001.*

Unutar SSP utvrđene su nulte carine na izvoz svih proizvoda podrijetlom iz Republike Hrvatske u EU koji nisu navedeni u dodatku III ("baby-beef") i V a (ribe i preradevine od riba), te koji nisu pokriveni Protokolom III (prerađeni poljoprivredni proizvodi kao i vina i jakih alkoholnih pića) unutar posebnog Sporazuma. Sporazumom je predviđena i mogućnost zaštitnih mjera u slučaju povećanja uvoza koji može ugroziti stabilnost domaćeg tržišta.

Ulaskom 10 novih zemalja u Europsku uniju, 1. svibnja 2004., došlo je do značajnih promjena u vanjskotrgovinskom režimu s Republikom Hrvatskom. S tim u vezi u travnju je potpisan Protokol 7 kojim se uređuju odnosi između šest zemalja koje ulaze u EU, a imale su prije sklopljene bilateralne sporazume s Republikom Hrvatskom. Rezultati pregovora donijeli su očekivano povećanje kvota za uvoz u Republiku Hrvatsku, ali to povećanje niti u jednom slučaju ne prelazi zbrojene

kvote iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, kojim su dosad bili uređeni trgovinski odnosi Republike Hrvatske i EU, te kvota iz bilateralnih sporazuma sa zemljama pristupnicama. Navedeni učinci Protokola imat će dvojaki učinak na kretanje stočarstva. Kad je riječ o izvozu, Republika Hrvatska dobiva neograničene mogućnosti bescarinskog izvoza u deset novih zemalja članica, uz i dalje iznimku tri kategorije proizvoda: baby beef, vino, te ribe i riblje prerađevine (u posljednje dvije kategorije postignuto je značajno povećanje kvota za bescarinski izvoz iz Republike Hrvatske, a o baby beefu nisu vođeni pregovori, jer je Republika Hrvatska u prošloj godini izvezla samo šest tona u zemlje pristupnice). Učinci Protokola na uvoz zasada neće imati negativne posljedice, jer da dogovorene kvote za uvoz nigdje ne prelaze zbrojene kvote.

Kao početak ostvarenja procesa stabilizacije i pridruživanja, EU je usvojila vanjskotrgovinske mjere kojima otvara svoje tržište zemljama regije.

Naime, riječ je o asimetričnoj liberalizaciji trgovine (u korist Republike Hrvatske) s ciljem povećanja izvoznih mogućnosti, privlačenja inozemnih ulaganja, te političke i gospodarske stabilnosti spomenutih zemalja jugoistočne Europe. Uredba se primjenjuje od 1. studenoga 2000. godine i vrijedit će do godine 2005 (*Žimbrek i sur., 2002.*).

Primjena Sporazuma omogućit će značajnije otvaranje hrvatskog tržišta za poljoprivredno-prehrambene proizvode iz Europe, jer za subvencije EU izdvaja gotovo polovicu svoga proračuna. Na taj se način otvara se pitanje kako će hrvatska poljoprivreda u takvim uvjetima moći ravnopravno konkurirati proizvodima koji dolaze s područja EU uzimajući u obzir sadašnji stupanj razvoja i razinu potpore koju ima domaća poljoprivreda. Naime, podaci dobiveni analizom cijena (tablici 7.) osnovnih poljoprivrednih proizvoda u nekim europskim zemljama, te u SAD-u i Kanadi pokazuju kako se u Republici Hrvatskoj izvozi najskuplje svinjsko i goveđe meso.

Tablica 7. Cijene nekih stočarskih proizvoda u nekim europskim zemljama, SAD-u i Kanadi ¹

Proizvod	Franc.	Njemač	Italija	Nizoz.	Mađars.	Sloven.	Češka	Slovač.	Hrvats.	SAD	Kanada
Svinjsko meso	13,30	12,56	16,19	12,58	13,28	11,98	12,51	6,56	27,00	19,03	14,30
Peradsko meso	11,70	13,69	12,91	11,14	15,06	9,23	14,43	18,14	13,67	5,35	5,42
Goveđe meso	20,26	16,64	14,43	25,32	16,09	21,13	15,37	-	33,61	22,75	15,34
Mlijeko	3,43	2,59	5,15	5,83	1,83	2,28	1,57	3,51	3,75	5,06	4,56
Jaja	13,08	7,59	15,42	6,79	18,26	7,52	5,05	15,44	9,85	11,45	-

¹ Cijene poljoprivrednih proizvoda izračunate su na temelju izvoznih podataka iz dolje navedenog izvora (vrijednost izvezena količina određenog proizvoda/izvezena količina) za svaku zemlju. Cijene su izračunate na temelju prosjeka 1996.-99. te korigirane s obzirom na dolarski tečaj.

Izvor: FAO Trade, 1999., 2002.

Hrvatska poljoprivreda i prehrambena industrija pored izloženosti konkurenciji visoko subvencionirane hrane iz EU naći će se i pod pritiskom konkurencije poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda porijeklom iz drugih tranzicijskih zemalja, gdje se zbog stanja na tržištu i niske razine dohotka nude proizvodi s nižom cijenom. Problem je još složeniji, jer trgovina s novim članicama EU neće biti na bazi bilateralnih sporazuma.

Po trgovinskom režimu prije ulaska u EU, Mađarska je imala najveće kvote za izvoz u Republiku Hrvatsku (svinjsko meso i mlijeko), te povoljnije carine za izvoz izvan kvote, što se odnosilo i na druge tranzicijske zemlje. Slovenija je također, na bazi bilateralnih sporazuma, imala dogovorene kvote (iako dosta skromne) za goveđe i svinjsko meso, te za perad. Međutim, ulaskom ovih tranzicijskih zemalja u EU, odnosno povećanim

kvotama (još uvijek nisu dostupni egzaktni podaci o veličini novih propisanih kvota na uvoz iz EU) znatno će se utjecati na konkurentnost domaćih proizvoda.

Tablica 8. Carine na uvoz pojedinih stočarskih proizvoda u Hrvatsku u 2002. godini (%)

Proizvod	Stopa carine (MFN)%	EU ¹	Češka	Mađarska ²	Slovačka	Slovenija ³
Goveđe meso (0201)	8,7%+33,7€/100kg, max 45,7	MFN	35%	35%	35%	K 500t (1%)
Svinjsko meso (0203)	10%+59,4€/100kg, max 44	K 7300t (90%MFN)	30%	K 4500t (25%)	30	K 100t (10%)
Perad (0207)	10%+60,9€/100kg, max 54,8	K 550t (0%MFN)	MFN	MFN	MFN	K300t (1%)
Mlijeko (0401)	7,8%+9,4€/100kg, max 34,5	K 3000t (80% MFN)	MFN	K8760t (4,2E/100kg)	MFN	MFN

¹ kvote i carine za kvote pojedinih proizvoda s EU uređene su Prilogom 1a SSP

² kvote i carine na kvote uređene su bilateralnim sporazumom između Hrvatske i Mađarske – Prilog 7

³ kvote i carine na kvote uređene su bilateralnim sporazumom između Hrvatske i Slovenije – Prilog 11

Izvor: *Carinska tarifa, 2002.*

Komparativan prikaz cijena unutar i izvan kvota starih i novih članica te Republike Hrvatske pokazuje kako domaće goveđe i svinjsko meso te mlijeko (izuzetak su Italija i Nizozemska) nije cjenovno konkurentno u odnosu na druge zemlje. Izuzetak je peradarsko meso koje je cjenovno konkurentnije od većine europskih zemalja, ali za

onaj uvoz koji je na MFN osnovi, odnosno izvan kvote. Preferencionalne carine (koje se odnose na robu unutar kvote) na uvoz za perad iz EU su na bazi 0 % MFN, što uvelike povećava konkurentnost za domaće proizvođače, unutar niskih kvota (500 t za EU i 300 t za Sloveniju).

Tablica 9. Prikaz cijena mesa i mlijeka nekih europskih zemalja u Hrvatskoj s obzirom na dogovorene carine i kvote¹ (kn kg⁻¹)

	Njemačka	Italija	Nizozemska	Mađarska	Slovenija	Češka	Slovačka	Hrvatska
Goveđe meso								
unutar kvote	-	-	-	-	21,34	-	-	33,61
izvan kvote	20,24	17,84	29,68	21,75	25,13	20,75	-	33,61
Svinjsko meso								
unutar kvote	17,11	21,07	16,26	16,60	13,18	-	-	27,00
izvan kvote	17,62	21,61	17,13	18,41	16,98	16,26	8,53	27,00
Perad								
unutar kvote	13,69	12,91	11,14	-	9,32	-	-	13,67
izvan kvote	18,96	18,10	16,15	20,46	14,05	19,77	23,85	13,67
Mlijeko								
unutar kvote	3,23	5,95	6,67	2,10	-	-	-	3,75
izvan kvote	3,39	6,15	6,89	2,57	3,06	2,29	4,39	3,75

¹baza za prikaz su cijene iz tablice 8. uvećane za carine unutar i izvan kvota iz tablice 9.

Navedeni prikaz treba promatrati u ozračju vremenski dužih razdoblja za prilagodbu, jer će za većinu stočarskih proizvoda carinska razina biti puno veća u prvoj godini primjene obvezujućeg carinskog rasporeda. Interes hrvatske poljoprivrede svakako je potpuna integracija u gospodarski prostor Europske unije, kako bi se u potpunosti iskoristile sve mogućnosti koje nudi veliko europsko tržište. U uvjetima jedinstvenog tržišta s izjednačenim uvjetima proizvodnje hrvatska poljoprivreda i prehrambena industrija ravnopravno bi konkurirala na tržištu EU i trećih zemalja, što bi omogućilo povećanje ukupne učinkovitosti hrvatske poljoprivrede i prehrambene industrije uz smanjenje deficita vanjskotrgovinske bilance i podizanja ukupne vrijednosti razmjene između Republike Hrvatske i Europske unije.

ZAKLJUČAK

Proces osamostaljenja Republike Hrvatske praćen kroz model otvorenog tržišnog, uključenjem u europske integracijske procese, te višedimenzionalnim procesom tranzicije teкао je otežano, a na poljoprivredu i stočarstvo odrazio se negativno. Negativni učinci tranzicijskog procesa u stočarstvu se ogledaju u smanjenom broju goveda, svinja i ovaca, što je u uvjetima ekstenzivne proizvodnje rezultiralo padom proizvodnje stočarskih proizvoda. Svi negativni trendovi u

stočarskoj proizvodnji mogu se pripisati prelasku na tržišni način gospodarenja, neefikasnim korištenjem raspoloživih resursa, padom proizvodnosti rada, te nedovoljno jasno određenim strateškim i razvojnim ciljevima koji s postojećim gospodarskim i institucionalnim rješenjima nisu mogli biti adekvatno podržani i provedeni. Smanjenje proizvodnje junećeg i svinjskog mesa, te stagniranje proizvodnje govedeg, brojlerskog i purećeg mesa uzrokovano je posljedicama rata, enormnim uvozom, smanjenjem izvoza i potrošnje mesa.

Svi navedeni razlozi utjecali su na smanjenje konkurentnosti hrvatskih stočarskih proizvoda, kako na inozemnom, tako i na domaćem tržištu. Iako Republika Hrvatska ima potpisan povoljan vanjskotrgovinski aranžman s EU (nulte carine za izvoz osim baby beef-a unutar Privremenog sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju s EU), ona ga nije u mogućnosti realizirati zbog niske proizvodnje (2001. vanjskotrgovinski deficit mesa i klaoničkih proizvoda bio je više od 45 milijuna USD). Na domaćem tržištu, Republika Hrvatska se obvezala za postupno smanjenje carina unutar količinskih ograničenja za uvoz iz EU tijekom vremenskog razdoblja 5-7 godina, što će rezultirati većoj izloženosti inozemnoj konkurenciji. Na kraju se može zaključiti da trgovinska liberalizacija neće niti povećati ni smanjiti probleme hrvatskog stočarstva koji se mogu riješiti jedino strukturnim promjenama u cilju povećanja konkurentnosti poljoprivrednih proizvođača.

LITERATURA

1. Kralik, G., Petričević, A., Škrtić, Z. i Tolušić, Z. (2002.): Modificirani sastav pilećeg mesa za dijetalnu prehranu ljudi. Znanstveni skup: Kontinentalni resursi u funkciji razvitka turizma Republike Hrvatske, Osijek, 7. i 8. lipnja 2002.: 133.-142.
2. Lončarić, R. (2002.): Ekonomski položaj poljoprivrednih gospodarstava Republike Hrvatske u uvjetima globalizacije svjetskog tržišta, Magistarski rad, Ekonomski fakultet u Osijeku, Osijek
3. Lončarić, R., Tolušić, Z., Zmaić, K. (2004.): Croatian Cereal Market in Conditions of World Market Globalization, Proceedings of International Congress FLOUR-BREAD '03, Opatija, november 19-22, 2003: 314-321.
4. Zmaić, K. (2001.): Dinamika poljoprivrednih proizvoda u vanjskotrgovinskoj razmjeni Republike Hrvatske, Ekonomski vjesnik, Ekonomski fakultet u Osijeku, Osijek str. 77-85.
5. Zmaić, K. (2004.): Agrarna politika u funkciji gospodarskog razvitka Republike Hrvatske, Doktorska disertacija, Ekonomski fakultet u Osijeku, Osijek
6. Žimbrek, T. i sur. (2002.): Nacionalni program za poljoprivredu i seoska područja – nacrt, Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
7. CROSTAT, 2002.
8. *** (1999.): FAO Yearbook, Trade 1998., FAO, Rome.
9. *** (2001.): Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između europskih zajednica i njihovih članica i Republike Hrvatske (prikaz dijela sporazuma koji se odnosi na uspostavljanje područja slobodne trgovine), HGK, Zagreb.
10. *** (2003.): Statistički ljetopis, Državni zavod za statistiku, Zagreb.
11. <http://www.mingo.hr/croatian/Frcustoms.htm>

Mr.sc. Lončarić Ružica, Dr.sc. Zmaić Krunoslav

LIBERALIZATION INFLUENCE ON LIVE STOCK PRODUCTS MARKET

Summary

Accessing into World Trade Organization the Republic of Croatia has proved the readiness to take up liberalization and globalization challenges of the world market. This step was preceded by signing other significant documents to be included in the European integration process as Stability Pact in Eastern Europe, Stabilization and Association Agreement of EU and Croatia, official association to CEFTA and official application for membership in EU that influence certain reforms and adjustment in the political, economic and legal sense. Since Croatian agriculture, particularly livestock is in high crisis from the independence and acceptance of market economy system, the work analyzes position of livestock in relation to its production condition, numerical data, and livestock market with dynamic system analysis of livestock production. Then the paper gives the forecast of live stock adjustment in the environment of EU considering the competitiveness of live stock products in European environment and liberalization liabilities. The analyzed results in this paper show that Croatian live stock production and market are deeply in crisis and thus it would be necessary to take a series of market and price measures in agricultural policy to improve the above said market regarding liabilities and rules on trade liberalization within European market.

Key words: WTO, liberalization, globalizations, live stock products market, competitiveness, liabilities